

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ilgesio žiedas

Ant miesto trumpam nusileidžia savaitgalio ramybė ir aprimsta riaumojantis gatvės eismas; ant baltų bažnyčios sienų atsispindi impresionistiškas besileidžiančios saulės raudonis.

Lietus kalba nesibaigiančią gyvybės litaniją, skaidriais karoliukais riedėdamas nuo laukinių vynuogių lapų, apraizgiusių siauroj gatvelėj rymančią patrupėjusio mūro tvorą, srauniomis kalnų upelių srovelėmis pliaupia žemyn; benamė katė, norėdama pasislėpti sandėliuke, iš ligoninės parko neria pro metalinių pinučių tvorą kaip juodas žaibas.

Kiekvienas vidurvasaris – mįslingas, o gal net vis mįslingesnis, metams bėgant pro šalį; ir vargas žmogui, manančiam, kad jis kažin ką suprato apie gyvenimą!.. Argi galima kažką suprasti per tokį trumpą laiką? Jeigu kas kažką ir suprato, tai nebent tūkstantmetis akmuo sengirės glūdumoj ar po keliais dirvožemio sluoksniais mieganti nežinomo gyvio fosilija. Tik vargu ar jie ką nors mums pasakys. Žmogus į savo klausimus turi pats rasti atsakymus. Nes jo būtis – žmogiška, o ne akmeninė, ne fosilinė. Ne vien gyvūniška, ne vien kūniška. Mūsų būtis perverta nenuramdomo ilgesio, kai žmogiškoji būtis ilgisi dieviškosios, trapus mirtingas kūnas – prikkelto, perkeisto, džiaugsmingo.

Net ir didžiausias namisėda kartais pajunta skvarbų kelionės ilgesį. Tik ne tą, kai maliesi po visą pasaulį ir fotografuojiesi prie įžymių objektų. Arba trankaisi po egzotiškus žemės kampelius, į kuriuos komfortą mėgstantys turistai nekelia kojos. Ir noras žinoti (arba nežinoti) viską (arba nieko) apie tą ar kitą šalį, miestą, jo gyventojus ir su jais susijusius gražius, bjaurius ar skandalingus dalykus – tik paviršius, tik sukuriuojančios putos ant vandens.

Jeigu praneri pro putas, į gelmę, gali išgirsti, kaip ji kužda: ar vakaro saulėlydis *čia* yra toks pat, kaip ir *kitur*?.. Ten, kur tavęs nėra? Ar lietus *čia* kalba ta pačia kalba?.. Ar tavo širdis įsišaknijusi *čia*, ar ji dar nerado savo vietos?..

Sukibirkščiuoja plonytėlės sapno gijos, susiliesdamos su seniai išmirusių, bet miesto prisiminimuose išlikusių žmonių šešėliais, su rašmenimis ir kalbomis, sendinto aukso tvaskesiu, brokato ir aksomo šiugždesiu, byrančiais rožinio rutuliukais, vyno ir miros kvapais... Tūkstantmetis akmuo kažką sako, ne skiemenimis, o gaudesiu, jo kalba vėsi ir sunki kaip vidurnakčio šešėlis, persmelktas rasos, – ir širdį nuveria praėjusių laikų šiurpas. Turbūt jis prabyla apie kelionę, kuri mūsų laukia – gelmėn, į kurią neriant darysis vis šviesiau ir skaidriau, kur suprasim lietaus kalbą, kur širdis suras ramybę, kur ilgesys išsiskleis kaip džiaugsmo žiedas.

Renata Šerelytė

Įvairialapė usnis.

Nuotrauka iš interneto

VASARA

*Kaip voratinkliai saulėje tempias,
Pasiklysta kaip kvapas žolėj
Ir pabyra kaip nerimas pėpės,
Ilgesiais nusitaškęs žaliai.*

*Pro griaustinio sutemusį riksmą,
Ties stiklinės šviesos ežerais,
Aplink saulėj pražilusią viksvą –
Deimantiniais, vingiuotais garais.*

*Mieste – naktys, metalas ir minios.
Nors kaip krištolas laimė trapi,
Nusijuokia kažkas sidabrinis
Begaliniiais džiaugsmiais paupy*

Henrikas Radauskas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ilgesio žiedas • **2-as psl.** Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą. A. Vaičiulaičio 120-osioms gimimo metinėms • **4-as psl.** Astrida Petraitytė. Nijolės Šivickas de Mockus sugrįžimas – savo darbais – Lietuvon • **5-as psl.** Algis Vaškevičius. Naujojoje TARTLE galerijos parodoje – migruojantys menininkai ir jų darbai • **6-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Mano kūryba – su ryškiu matematiko atspalviu (Viktoras Alekna) • **7-as psl.** Stasė Lygutaitė-Bucevičienė. Eilėraščiai • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: A. Vaičiulaičio vardo novelės premijos laureatas Jaroslavas Melnikas
• Vasaros reginiai ir skaitiniai

„Viską galiu atiduoti, kad tik galėčiau basa koja dar kartą palytėti tėviškės žemės vėsumą, eiti per pievas ir lenktis kiekvienai gėlei ir kiekvienam žmogui laisvoje tėvynėje...“

Antanas Vaičiulaitis

Lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą

VIRGINIJA BABONAITĖ-PAPLAUSKIENĖ

Birželis Lietuvoje džiugino ne tik vaikiškomis pievų gėlėmis, sodriais žolynėliais, bet ir prasmingais renginiais, skirtais rašytojo, vertėjo, diplomato, redaktoriaus, literatūros kritiko Antano Vaičiulaičio (1906–1992) 120-osioms gimimo metinėms. Rašytojo žmona Joana Abramikaitė, puoselėdama vyro atminimą, kartu su prof. Albertu Zalatoriumi prieš trisdešimt dvejus metus įsteigė novelės premiją, kuri kas dveji metai įteikiama per rašytojo gimtadienį už geriausią kūrinį, paskelbtą žurnale „Metai“. Gražią tradiciją iki šių dienų tęsia rašytojo dukros: Danutė Nourse, Joana Buivys, Aldona De Bold su šeimomis. Šiemet premija sutapo su A. Vaičiulaičiui skirtais jubiliejiniais renginiais, kurie vyko Didžiuosiuose Šelviuose, rašytojo tėviškėje: po literatūrinių skaitymų buvo apdovanoti gabiausi moksleiviai; Vilniuje – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute rašytojui Jarošlavui Melnikui įteikta novelės premija; paskutinis renginys – rašytojo 120-ųjų metinių minėjimas – vyko Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje (toliau – MLLM). Šioje institucijoje saugomas beveik visas A. Vaičiulaičio kultūrinis palikimas.

Renginyje dalyvavo buvusi MLLM direktorė, rašytoja Aldona Ruseckaitė, pasidalinusi prisiminimais apie gražią bičiulystę su J. Vaičiulaitiene; pacitavo jai rašytus laiškus su prašymais tvarkyti, saugoti, puoselėti ir pagarbiai elgtis su šeimai brangiomis relikvijomis – kultūrinėmis vertybėmis. Profesorė Gabija Bankauskaitė, pasitelkusi egodokumentus, iš šių eilučių autorės parengtos archyvinės monografijos „Antanas Vaičiulaitis. Archy-

vai“ ir laiškų knygos apžvelgė rašytojo gyvenimo kelią, citavo laiškų fragmentus. Nacionalinio Kauno dramos teatro aktorius Dainius Svobonas perskaitė ištrauką iš rašytojo atsiminimų apie Tėviškę; fragmentą iš romano „Valentina“, o renginį užbaigė novele „Buona Sera“ iš kelionių knygos „Italijos vaizdai“. Šių eilučių autorė pasidalijo išpūdžiais, kaip tvarkė, atrinko, o vėliau kaupė medžiagą Amerikoje, Italijoje ir Lietuvoje; įvardijo rašytojo rinkinyje saugomas ypatingas kultūrinės vertybės, apžvelgė kūrybos kelią, plačiau aptardama romano „Valentina“ genezę, sukūrimo aplinkybes ir kelionių knygą „Italijos vaizdai“. (Lietuvoje išleista 2014; 2024 – antra laida).

Kviečiu „Draugo“ skaitytojus kartu su manimi praskleisti MLLM saugomą egodokumentinę medžiagą: nuotraukas, dokumentus, laiškus, rankraščius, knygas ir žvilgtelti į A. Vaičiulaičio esminius gyvenimo ir kūrybos aspektus. Pradžių pradžia – Didžiųjų Šelvių kaimas, vėliau kelias driekėsi per Vilkaviškį – Kauną – Prancūziją – Italiją – Vatikaną – Ameriką... ir amžinojo poilsio sugrįžta į gimtinę, atgulta prie savo tėvų, savo genties...

Palytėti tėviškės žemės vėsumą

Vaičiulaitis gimė 1906 metais birželio 23 dieną Didžiųjų Šelvių kaime, esančiame netoli Vilkaviškio. Būsimo rašytojo tėvai Tomas ir Kotryna Vaičiulaičiai susilaukė 5 sūnų ir 6 dukterų. Motina švelniu rūpesčiu buvo apgaubusi visus vaikus, tėvas, darbštus ir užsispyręs suvalkietis, sėkmingai tvarkė nemažą ūkį, mokė vaikus skaityti ir rašyti. Ryškius pėdsakus A. Vaičiulaičio sąmonėje paliko auklė, kurią vadino Mamuke. Per ją Antanui atsivėrė „tolimi pasauliai“: kartu eidavo, dardėdavo vežimu į įvairius miestus, miestelius „atlaidus atlaikyti“. Didžiųjų Šelvių vienkiemis skendėjo žalumoje – kriaušės, obelys, vyšnios, įvairūs vaiskrūmiai, o sodo kampe augo galiūnas, keletą šimtmečių šlamantis ažuolas, tapęs A. Vaičiulaičio draugu, neatsiejama jo gyvenimo dalimi. Įsliuogdavo į jį – pasvajoti, „pagyventi ir po pasaulį pasižvalgyti“. Baigęs pradinę mokyklą, nuo 1920-ųjų mokėsi Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijoje. Pirmasis mokytojas buvo Jeronimas Plečkaitis, kuris dėstė beveik visus dalykus, o prancūzų kalbos mokė studijas Prancūzijoje baigusi P. Vaitkevičienė.

Gimnazijoje veikė stipri ateitininkų draugija, moksleivių jaunųjų literatų būrelis, kuriam priklausė Petras Karuža, Jonas Senkus, Motiejus Lukšys, Aleksandras Arminas. Vyko įvairios programos, skaitydavo poeziją, noveles, nagrinėdavo kūrybą, diskutuodavo. Viena iš renginių dalyvavęs prof. Juozas Eretas po A. Vaičiulaičio perskaityto vaizdelio „Skrybėlė“ viešai pagyrė gimnazistą, taip paskatindamas tolesnei kūrybai. Besimokydamas paskutinėse klasėse, skelbė savo vertimus, eilėraščius ir prozos kūrinius „Krivulėje“, „Ateityje“. Polinkis į humanitarinius mokslus nulėmė studijų pasirinkimą. 1927 metais įstojo į Lietuvos universitetą Kaune, pasirinkdamas lietuvių kalbą ir literatūrą, lygiagrečiai – prancūzų literatūrą, psichologiją bei pedagogiką.

Studentiškas gyvenimas buvo įdomus ir turiningas – paskaitas skaitė dar gimnazijos suole autoritetais tapę ir pamilti Maironis, Vincas Mykolaitis – Putinas, Stasys Šalkauskis, Vladas Dubas, Juozas Eretas, Juozas Balčikonis, klausėsi Vinco Krėvės-Mickevičiaus, Juozo Herbačiausko paskaitų. Įstojo į

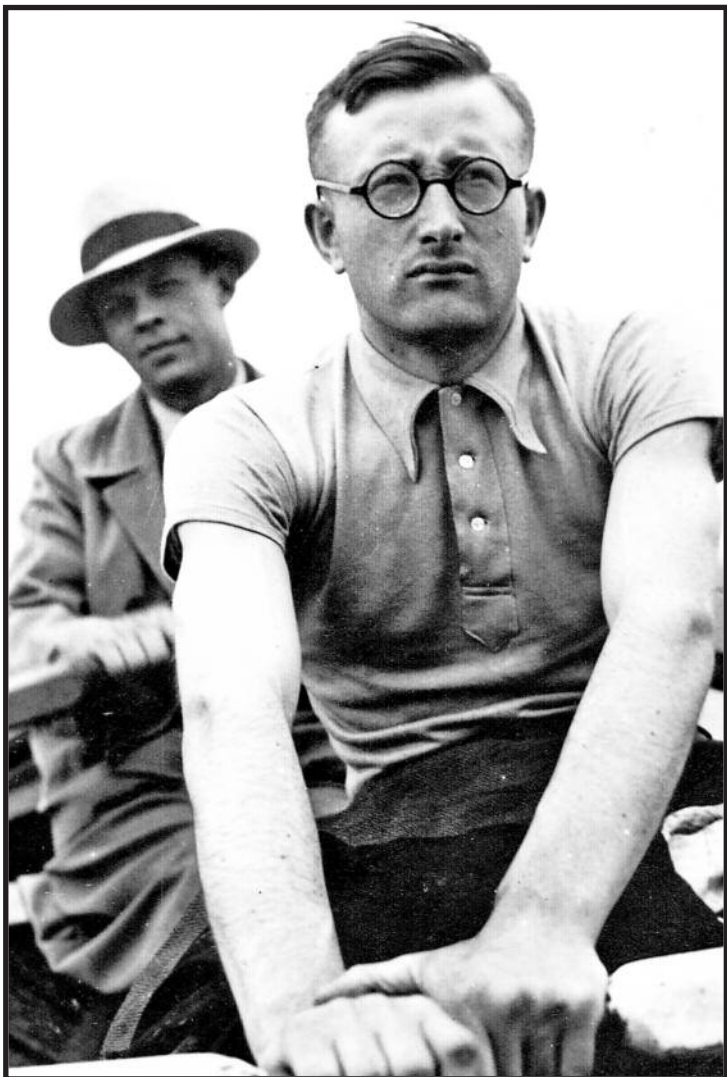
A. Vaičiulaitis. Roma, 1940 m.

„Šatrijos“ draugiją. A. Vaičiulaitis tarp bendramokslių buvo vertinamas ir gerbiamas, garsėjo kaip eruditas, į jį kreipdavosi patarimų, pagalbos. Dar didesnę svarbą ir pagarbą įgavo 1929–1930 m. sekretoriaudamas profesoriui Jonui Jablonskiui. Draugai stebėjosi jo drąsa, o pačiam A. Vaičiulaičiui tai buvo didelė garbė ir neįkainojama patirtis. Profesoriaus, kalbos patriarcho vardas dar nuo gimnazijos jam buvo šventas.

Pirmo kurso studentas tapo žurnalo „Ateitis“ bendradarbiu, o nuo 1929 iki 1932 metų – atsakinguoju redaktoriumi. Kaune susibičiuliavo su iš Prancūzijos grįžusiu žurnalistu Juozu Keliuočiu, kuris „įpūtė“ modernių „vėjų“ į spaudos darbus. Sutelkęs gabius ateitininkus Igną Skrupskelį, Joną Grinių, Bernardą Brazdžionį, Petrą Karužą, Gražiną Tulauskaitę, Petronėlę Orintaite, A. Vaičiulaitį, išleido almanachą „Granitas“. Almanachas deklaravo siekį kurti modernią ir patvarią amžinomis vertybėmis grįstą literatūrą. Redakcinė kolegija planavo „iškalni antrą granitinę plytą“, t.y. rengti antrąjį almanacho numerį, tačiau J. Keliuotis pasiūlė leisti savaitinį kultūros ir literatūros meno žurnalą „Naujoji Romuva“, vėliau tapusį reikšmingiausiu kultūriniu įvykiu nepriklausomos Lietuvos gyvenime.

A. Vaičiulaitis atsakingai žvelgė į rašytojo darbą, todėl ėmėsi recenzento plunksnos. Nuo 1930-ųjų bendradarbiavo kultūros ir meno žurnale „Židinys“, tapo pagrindiniu literatūros kritiku, pasirašinėjo slapyvardžiu Aug. Raginis. Ištraukęs į kultūrinę-literatūrinę darbą kartu su kitais 1932-aisiais steigė Lietuvos rašytojų sąjungą – buvo išrinktas į valdybą, ėjo išdininko pareigas. Baigęs Kauno universitetą, parašė ir apsigynė diplominį darbą „Natūralizmas ir lietuvių literatūra“. Atskiru leidiniu studija pasirodė 1936 m.

Rašytojas laisvalaikį skyrė kelionėms: kartu su bičiuliu Juozu Ambrazeičiu (vėliau-Brazaitis) 1935–1937 m. aplankė Lenkiją, Latviją, Estiją, Vokietiją, Prancūziją, Italiją, Suomiją. Parašė žurnalistinių apybraižų knygą „Nuo Sirakūzų ligi Šiaurės elnio“. 1936-aisiais, gavęs Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos stipendiją, kovo mėnesį išvyko studijuoti į Grenoblio ir Sorbonos universitetus. Trisdešimtmetis uoliai lankė literatūros ir filosofijos paskaitas. Gerokai vėliau laiške prof. V. Kubiliui rašė: „Nelabai prisimenu kitų Grenoblio profesorių vardų, bet svarbiausi – tai Jacques Chevalier, kuris tada buvo fakulteto dekanas, pagarsėjęs filosofas (buvo laikomas net Maritano konkurentu), taip pat Antonin Duraffour – kalbininkas“. A. Vaičiulaitis ne tik studijavo, bet ir bendradarbiavo spaudoje: laikraščio „Yggdrasil“ redaktoriaus pakalbintas parengė straipsnį apie lietuvių literatūrą ir pateikė paties į prancūzų kalbą išverstus V. Mykoliaičio-Putino, S. Nėries, Bernardo Brazdžionio, Jono Kossu-Aleksandravičiaus eilė-

A. Vaičiulaitis ir J. Ambrazevičius, La Lac ežeras, Prancūzija, 1936 m. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotrauka

Atkelta iš 2 psl.

Elena Skinkytė (romano „Valentina“ prototipas) su drauge prie Pažaislio šilo, apie 1934 m.

raščius. Neiždildomus išpūdžius jaunam kūrėjui paliko susitikimas su poetu Oskaru Milašiumi, kurio poemai jau buvo išvertę ir išleidę atskiromis knygomis Lietuvoje.

Metai, praleisti Prancūzijoje, buvo kūrybingi, grįžęs per šešias savaites tėviškėje parašė romaną „Valentina“, „Sakalo“ leidyklos išleistą ir vėliau premijuotą. Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos-filosofijos fakultete skaitė paskaitas apie naują Europos literatūrą, nuo 1938-ųjų redagavo „Sakalo“ leidyklos leidžiamą žurnalą „Dienovidis“, 1938–1940 m. dirbo redaktoriumi ir vedėju informacinėje agentūroje ELTA. Gavęs užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio paskyrimą, išvyko į diplomatinę tarnybą prie Šventojo Sosto, Vatikane. Atsakingai vykdė atache pareigas: tvarkė dokumentus, rengė ataskaitas, gautus raštus versdavo į italų, o iš italų – į lietuvių kalbas. Laisvalaikį skyrė kelionėms po Italijos miestus-muziejus: lankė architektūros paminklus, Vatikano muziejus, įstabius gamtos kūrinius, susitikinėjo su žymiais žmonėmis.

Tačiau Europoje jau siautėjo karo nuotaikos, o ir iš Lietuvos skriedavo liūdesių persmelkti laišakai. Pirmoji sovietų okupacija traukė nepaklusniuosius: Lietuvos vyriausybės nariai, ministrai, kultūros žmonės buvo tremiami į Sibirą, kalinami lageriuose. Artimas bičiulis B. Brazdžionis laiškuose nušviesdavo įvykius, ragindamas likti Vatikane. „Tuo tarpu viskas gi tebėra pačioj neaiškiausioj stadijoj ir nieko tikro negalima pasakyti. Viena tik aišku, kad tie, kurie nedirbs pagal lozungą – „forma tautinė, o turinys – socialistinis“, kaip beveik kasdien skelbia dienraščiai, tie turės iš rašytojo kelio pasitraukti ne tik kaip nereikalingas balastas, bet dar tiesiau – kaip kenksmingas soc. santvarkai elementas. Tą sakau atvirai, nes tatau nėra jokia paslaptis, o pats svarbiausias gyvenamos dienos reikalavimas“.

Tačiau anuometinis Rašytojų sąjungos pirmininkas Petras Cvirka parašė jam Tarybų valdžią šlovinantį laišką, kviesdamas kuo greičiau sugrįžti: „Reakcijos šunys visaip stengiasi juodinti naują tvarką Pabaltijos respublikose, pliauškia nebūtų daiktų, tačiau jau pats iš drg. Grušo laiško nuotaikų galėjai spręsti apie tikrąjį dalykų padėtį. Tavo Tėvynėje, kurią Tu palikai prieš didžiuosius įvykius, prasidėjo tikrai pilnas entuziazmo, kūrybingas gyvenimas. <...> Lietuvos tarybinei respublikai reikalingi visi geros valios, gabūs ir norį dirbti žmonės. Mano patarimas vienas: mesk viską ir grįžk. Darbo atsiras. Jeigu tik supranti ir įvertini tuos didžiulius mūsų Tėvynėj įvykusius pasikeitimus, jei tik nori dirbti – Tau darbo bus iki kaklo. Jei apsispręsi negalės kol kas rašyti – galėsi versti klasikus, arba redaguoti klasikų leidinius“.

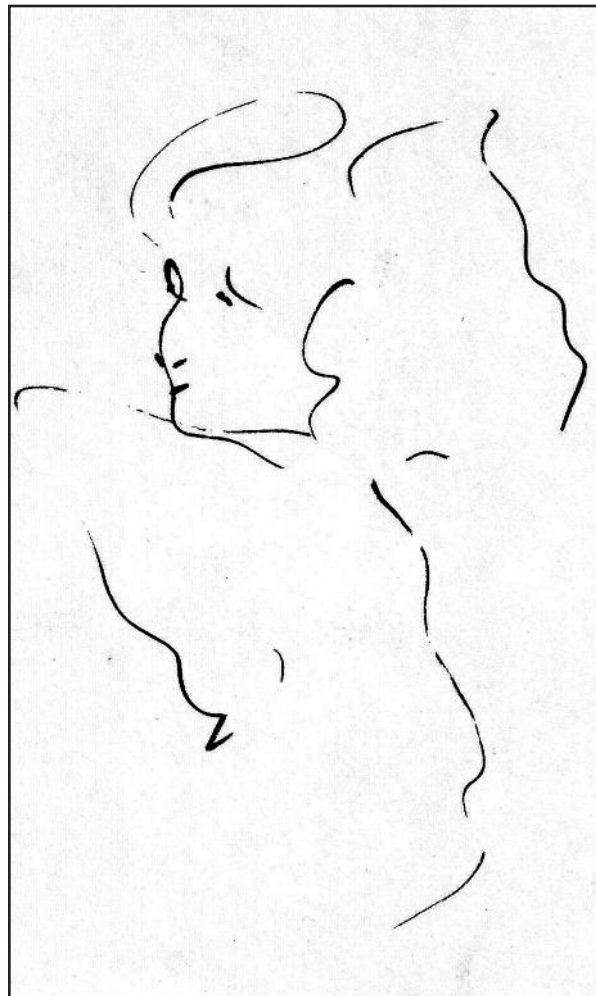
Šis laiškas apnuogino skaudžią realybę: jo Tėvynėje laisvės nebeliko. Laiške artimam draugui J. Kossu-Aleksandravičiui į Prancūziją rašė: „...turiu Dėdės Samo vizą, turiu kelionės bilietus. Tačiau manęs toji kelionė nė kiek nenušviečia. Vakarėjau pasiklausti kada lėktuvas skrenda. Išeinant man taip graudu pasidaryti: jau atitrūksti kažkur nuo savo žemės, uždary vartus į visą tai, ką mylėjai. Kaip džiovininkas prieš mirtį, taip aš noriu pratęsti savo dienas arčiau tėvynės. Ak, man galva vos neplyšta, ir aš nesu tikras, ar paskutinę minutę imsiu ir negrįšiu į ją. Tu supranti: likti be savo žemės, be savo krašto bendrų rūpesčių, be savo žmonių. Pas Dėdę Samą daug geresnės sąlygos turėčiau medžiaginiu atžvilgiu, bet tai man nesvarbu. Dėl ko neapsisprendžiu, tai tik vienas dalykas: mano minties laisvė“...

1940-ųjų gale A. Vaičiulaitis pasiekė Amerikos žemę, pateko į naują kultūrinę terpę, tačiau juto, kad čia viešpatauja „asmens laisvė, žodžio laisvė, spaudos laisvė, minties laisvė ir veikimo laisvė“. Dienoraštyje įrašė: „čia jautiesi žmogus esąs“. Dėstė Marianopolio kolegijoje, vėliau Scrantono universitete. Plėsdamas aktyvumą studijavo Fordhamo universitete amerikiečių kalbą ir literatūrą. Gavo darbą Informacinėje agentūroje „Amerikos balsas“ (Voice of America, lietuvių skyriuje).

Bendraudamas su vyresniais lietuvių išeiviais suvokė, kad lietuvių literatūra šiame kontinente mažai domimasi, o amerikiečiams ji visiškai nežinoma. Trūko lietuviškų knygų, nebuvo ir lietuvių literatūros istorijos vadovėlio anglų kalba. Nutaręs pateikti glaustą informaciją, parašė ir Kultūros instituto lešomis 1942-aisiais išleido „Lietuvių literatūros istorijos“ konpektus anglų ir ispanų kalbomis. Entuziastingai įsitraukė į spaudos darbus: redagavo tokius leidinius kaip „Studentų žodis“, „Amerika“, „Vytis“, „Darbininkas“. Daugiau nei penkiolika metų redagavo kultūros, meno, literatūros žurnalą „Aidai“.

Rūpinosi savo bičiulio Jono Aisčio iškvietai iš Prancūzijos į Ameriką. Daug jėgų skyrė rašytojų, atsidūrusių Vokietijoje, DP stovyklose, materialinių ir dvasinių būvių: siuntė jiems siuntinius – maistą, knygas, rūpinosi jų iškvietai į JAV. Kartu su keliais kūrė lietuvių rašytojų draugiją JAV, buvo paskirtas revizijos komisijos pirmininku.

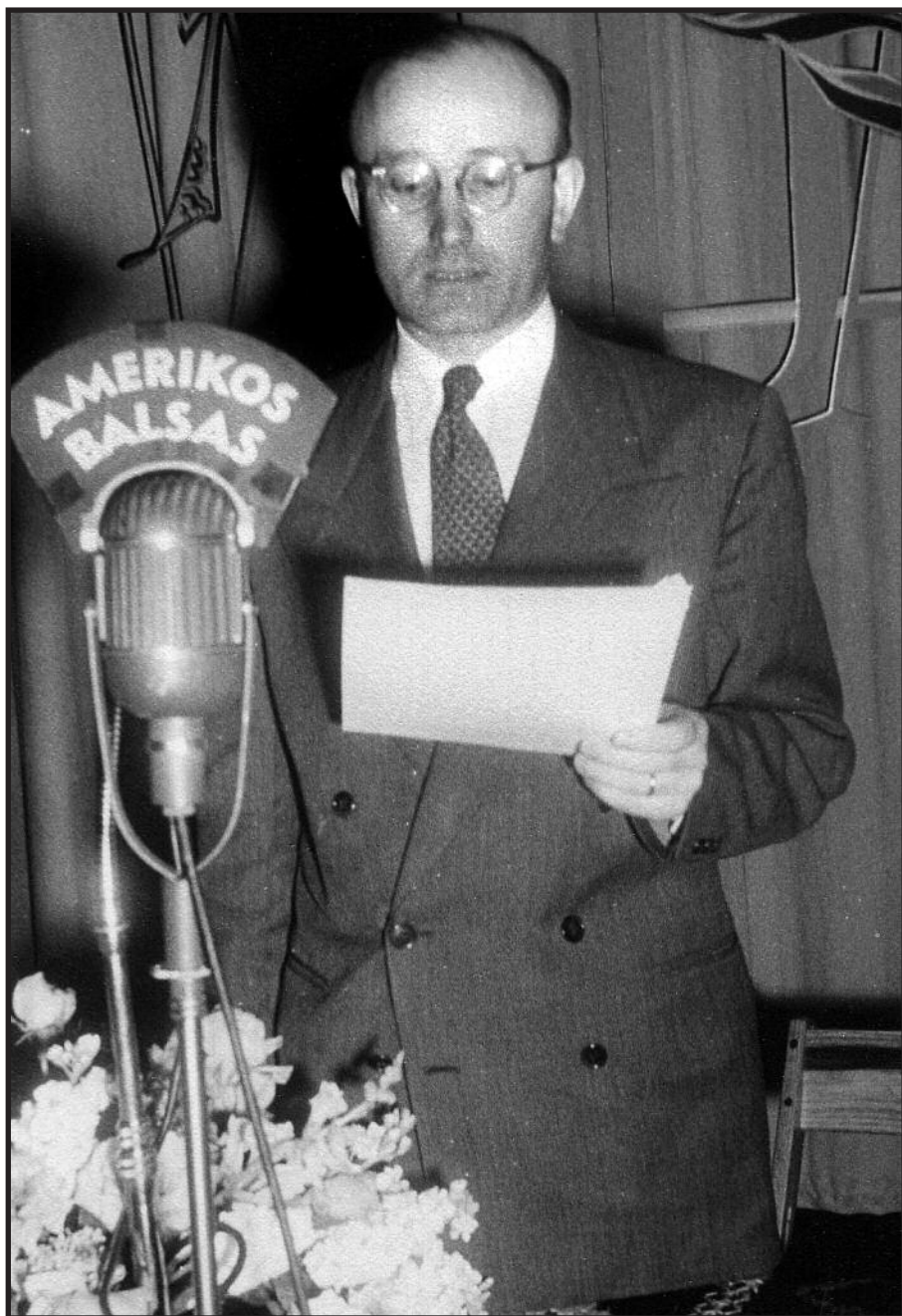
Amerikoje dėlėjosi ir asmeninio gyvenimo džiaugsmas – iš Vokietijos išsikvietė savo gerai pažįstamą studentę, bičiulę Joaną Abramikaitę, su kuria nutarė susieti gyvenimą, New Yorke sumainė žiedus. Juos vienijo bendri interesai – meilė literatūrai, muzikai, dailei, teatrui. Viena po kitos pasaulį išvydo nuostabios dukros: Danutė, Joana, Aldona. Rūpestinga žmona sudarė vyrui ypatingas kū-

A. Vaičiulaitis piešiny

rybos sąlygas, rūpinosi mergaičių lavinimu, buitimi. Ypatingas dėmesys šeimoje buvo skiriamas lietuviškam žodžiui, tradicijoms, papročiams, kultūrai. Abu ilgėjosi savo artimųjų, Tėvynės. Paaugus mergaitėms, J. Vaičiulaitienė dirbo Kongreso bibliotekoje „Library of Congress“, tačiau toliau rūpestingai atliko mamos, žmonos, draugės, mylimosios pareigas. Ištikimai rūpinosi vyro kūryba – skaitė parašytus tekstus, patarinėjo, perrašinėjo jo rankraščius mašinėle.

Pabaiga kitame numeryje

A. Vaičiulaitis informacinėje agentūroje „Amerikos balsas“, New York, apie 1953 m.

Kadras iš filmuko „Nijolės Šivickas dirbtuvės“.

A. Petraitytės nuotraukos

Parodos kuratorė Laura Morena Barbosa prie N. Šivickas darbo

Nijolės Šivickas de Mockus sugrįžimas – savo darbais – Lietuvon

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Neilgai truko ir išsipildė Arūno Gelūno pažadas, išsakytas birželį Vilniaus paveikslų galerijoje atidarant piešinių parodą: bus pristatyti Nijolės Šivickas kūriniai. Ir štai jau liepos 2 d. atidaryta paroda „Nijolė Šivickas de Mockus. Visata iš spiralės“, tik jau kitame Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (kuriam vadovauja A. Gelūnas) padalinyje – Vytauto Kasiulio dailės muziejuje.

Apie šią moterį mes turbūt pirmiausia išgirdome kaip apie ir neordinarius poelgiais pagarsėjusio Kolumbijos sostinės Bogotos mero (juo buvo 1995–97 ir 2001–03) Antano Mockaus mamą. Tik palaipsniui atsivijo žinia: menininkė, skulptorė. Nijolė Šivickaitė (1925 05 27, Kėdainiai – 2018 09 13, Bogota) jau *post mortem* sugrįžta Lietuvon.

Grįžta savo darbais, šeimos dosniai padovanotais.

V. Kasiulio dailės muziejuje dar prieš atidarymo kalbas buvo galima apžiūrėti kelių salių ekspoziciją. Išties įspūdingas skulptūrų tiek monumentalumas, tiek abstraktumas – jokių realistinių stovylėlių, biustukų, tad su pagarbia nuostaba pati sau ištariau: kokia moderni menininkė! Monumentaliųjų skulptūrų medžiaga dažniausiai – degtas molis, kai kada visai „metališkai“ atrodantis, pavyzdžiui, kūrinys „Du viename“. Skulptūras papildė piešiniai, pastelės (štai dar 1976-aisiais įamžinta „Ismena“). Ekane demonstruojamas (nors prieš ceremoniją pritildžius garsą) 2024 m. Eglės Marijos Želvytės filmukas „Nijolės Šivickas dirbtuvė“, šioje kūrybinėje

aplinkoje pasakoja jos dukra Ismena ir anūikai. O tekstai ant sienų supažindina su biografiniais dailininkės faktais. Trumpai reziumuosime.

Nijolė dar Lietuvoje pradėjo lankyti tapybos pamokas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, ten dirbo metalo apdirbimo gamykloje, vėliau buvo priimta į Štutgar-to valstybinę dailės akademiją. Vokietijoje sutiko Alfonsą Mockų, jiedu susituokė ir 1950 m. emigravo į Kolumbiją, įsikūrė Bogotoje. Pirmaisiais metais Nijolė čia dirbo iliustruotoja, vis dar ieškodama savo tikrosios raiškos. „Šių paieškų rezultatu tapo molis – medžiaga, nulėmusi visą tolesnę jos kūrybą.“ Su keramikos technikomis ją supažindino lietuvis Juozas Bagdonas. Jos įkurtoje dirbtuvėje „Akmuo“ buvo gaminami keramikos, metalo dirbiniai, taip pat – baldai, šviestuvai ir kt.

1966 m. tragiškai žuvus vyrui, Nijolė viena rūpinosi dukra Ismena ir sūnumi Antanu. Kūrybai jėgų

užteko – surengta daugybė asmeninių parodų, dalyvauta grupinėse. „Jos kūryba išsiskiria vizionierišku mąstymu, ekspresija, vidine laisve, jautriu santykiu su medžiaga ir universalių žmogiškųjų patirčių refleksija.“

Dailininkės šeimos nariai atvyko šios parodos atidaryman: dukra Ismena, jos dvynukai sūnūs Gantas ir Antanas, sūnaus Antano dukra Dala. Be jų atidarymo kalboms išsirikiaavo ir parodos kura-

N. Šivickas paveikslas „Ismena“

torė kolumbietė Laura Moreno Barbosa, ir LNDM generalinis direktorius Arūnas Gelūnas, V. Kasiulio dailės muziejaus vadovė Ilona Mažeikienė, Anykščių menų centro direktorius Tomas Tuskenis.

Nukelta į 8 psl.

N. Šivickas skulptūra „Du viename“

Nijolės Šivickas de Mockus parodos atidarymo dalyviai (iš k.): A. Mockaus dukra Dala, Ismenos sūnus Gantas, dailininkės dukra Ismena, kuratorė Laura, LNDM vadovas A. Gelūnas, V. Kasiulio dailės muziejaus vadovė I. Mažeikienė, Ismenos sūnus Antanas, anykštėnas Tuskenis

Naujojoje parodoje – emigracijoje gyvenusių ir kūrusių menininkų darbai.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Rolandas Valiūnas yra sukaupęs didelę meno kūrinių kolekciją. Asmeninio albumo nuotr.

Naujojoje TARTLE galerijos parodoje – migruojantys menininkai ir jų darbai

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Vilniuje, Užupyje įsikūrusioje TARTLE galerijoje iki ateinančių metų balandžio 30 dienos veikia nauja paroda „Migruojantys menininkai“. Ši ekspozicija – tai retrospektyvinė kelionė per devynis XX a. dešimtmečius, sekant Lietuvos menininkų pėdsakais toli už Tėvynės ribų. Paroda apžvelgia laikotarpį nuo XX a. 2-ojo dešimtmečio studijų Paryžiaus akademijose iki modernizmo viršūnių ir egzilio brandos šimtmečio pabaigoje. Tai pasakojimas apie menininką kaip klajoklį, kuris nešasi savo namus drobėje, molyje ar grafikos lakšte, laviruodamas tarp valstybių sienų ir politinių lūžių.

Parodos pristatyme teigiama, jog čia pateikiami retai sutelktinai eksponuojami transatlantinės ir kontinentinės migracijos kryptis pasirinkusių Lietuvos egzilio menininkų darbai – tapyba, grafika, skulptūra ir kiti šį įvairialypį pasakojimą papildantys šaltiniai. Nors priežastys, dėl kurių parodos herojams teko pasitraukti iš Tėvynės, sudėtingos, migracija skatino idėjų sklaidą. Menininkams klajojant, kartu keliavo žinios, patirtys, autoritetų įtakos ir meninės ambicijos – jos mainė stilius bei formas, skatino kūrėjus taikytis prie vietinių dailės madų arba tapdavo postūmiu ieškoti autentiškos meninės raiškos.

Ekspozicijoje migrantų istorijos ir kūriniai pateikiami pagal geografinės migracijos kryptis. Pirmiausia pasitinka viltingas tarpukario Paryžiuje praleistas laikas, kupinas žinių troškimo, meninės įvairovės, savojo stiliaus paieškų ir studentiško gyvenimo bohemiškoje aplinkoje. Jaunatvišką menininkų optimizmą pristabdė ir kūrybinius planus perdėliojo Antrasis pasaulinis karas.

Parodos pasakojimas krypta Vokietijos link, kur, baigiantis karui, pasitraukė apie pusantro šimto Lietuvos dailininkų. Ekspонатai liudija ne tiek traumines patirtis, kiek karo pabėgėlių pastangas kuriant ir rengiant parodas nepamiršti tautinės sa-

vasties, atstovauti Lietuvai. Toliau ekspozicijoje sugrįžtama į Paryžių, tik jau pokarinį, ne tokį sveikinimą, bet keletui Lietuvos dailininkų tapusį palankia terpe išryškėti kaip savitoms meninėms individualybėms.

Galiausiai kviečiama persikelti per Atlantą. Nors Pietų Amerika netapo populiaria emigracijos kryptimi tarp Lietuvos dailininkų, pavienės sėkmės istorijos itin ryškios. Nemažą dalį XX a. už Atlanto ir Europoje sukurto Lietuvos meninio palikimo, įvairiausiais keliais grįžusio į autorių Tėvynę ir galima atrasti šioje parodoje. Tarp ryškių pavyzdžių – Jono Rimšos paveikslo, kurių gausi 39 darbų kolekcija 2008 m. pasiekė Lietuvą po TARTLE steigėjo Rolando Valiūno pažinties su Argentinoje gyvenusia Rimšos seserimi. „Bolivijoje jo darbai yra pripažinti nacionaline vertybe, kuriuos draudžiama išvežti iš šalies. Argentinoje, ačiū Dievui, taip nebuvo, buvo galima gauti leidimą išvežti“, – yra pasakojęs R. Valiūnas.

Kiek vėliau, 2014-aisiais, talkinant lietuvių bendruomenei Argentinoje, čia grįžo ir keturios Mato Menčinsko skulptūros, kurios pristatomos parodoje. Pasakojimų ir vaizdų gausoje tarsi po padidinamuoju stiklu pateikiama vieno atvejo studija – Prano Domšaičio, kurio kelionės driekėsi tiek kontinentinės, tiek tarpkontinentinės migracijos kryptimis, istorija.

Bene gausiausia Lietuvos vizualiojo meno kūrėjų bendruomenė XX a. antrojoje pusėje pasklido po Šiaurės Ameriką. Į Jungtines Amerikos Valstijas pasitraukusių menininkų kūrybos dvilypumą galima patirti didžiojoje parodos salėje. Dalis emigrantų iš Lietuvos stengėsi kūryboje išlaikyti atsivežtas patirtis ir tradicijas, kiti noriai integravosi į amerikietišką meno lauką, ieškojo autentiško stiliaus.

Vienas pirmųjų profesionalių Lietuvos dailininkų, apsigyvenusių JAV, buvo ten 1852–1861 m. įsikūręs skulptorius Henrikas DMachauskas, kuris be kitų darbų sukūrė ir keletą JAV nepriklausomybės karo didvyrių biustų Kapitolijaus rūmams Washingtone. Parodoje pristatomi Vytauto Kašubos, Jono Meko, Viktoro Kazimiero Jonyno, Kazio Var-

nelio, Vladislovo Žiliaus, Kęstučio Zapkaus ir kitų kūrėjų darbų.

Parodoje „Migruojantys menininkai“ – daugiau nei 100 kūrinių ir dokumentų, liudijančių individualias menininkų gyvenimo ir kūrybos istorijas ir dėliojančių kaleidoskopišką migranto patirtį plačiąja prasme. Joje pristatomi ne tik žymiausių Lietuvos menininkų, bet ir mažiau pažintų autorių – Onos Dokalskaitės-Paškevičienės, Irenos Jackevičaitės-Petraitienės, Mykolo Paškevičiaus, Alberto Veščiuono ir kitų kūryba.

Nukelta į 8 psl.

COME VISIT OUR NEW LOCATION
by THE BEAN

172 N. MICHIGAN AVE., Chicago

VISIT OUR HISTORIC SOUTH SIDE LOCATION

6500 S. PULASKI AVE., Chicago

On 7-11-26 OPEN TILL 4pm at BOTH LOCATIONS!

Check our website for regular hours:

Balzekasmuseum.org

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Lietuvoje nesibaigia diskusijos dėl Salomėjos Nėries: reikia ar nereikia jos vardo gatvių; būtina nukelti jai skirtą paminklą Vilniuje ar vis tik palikti; vis dar jos kūrybai skirti dėmesį literatūros pamokose ar jau ne.

Gimnaziją daug metų garsinęs jos vardas panaikintas. Kai kuriuose miestuose ir miesteliuose jau pakeistos ar keičiamos jos vardu vadintos gatvės. Tačiau nemažai tautiečių tam nepritaria.

Tiesa, beveik niekas neneigia jos išskirtinio talento. Pagrindinė problema – kelionė į Maskvą „Stalino saulės parvežti“ 1940-aisiais ir Stalinui skirtoji poema bei dar kai kuri kūrybos dalis.

Nepriklausomybės pradžioje daug ką stebino rašytojo **Viktoro Alekno** (1915–2021) – buvusio politinio kalinio, tremtinio – pasiryžimas vis dar gilintis į Salomėjos Nėries gyvenimą ir kūrybą, pradėtą sovietmečiu. Tačiau buvo ne tik smerkiančių už Nėriai skirtas knygas, bet ir pritariančių. O V. Aleknai svarbiausia buvo rašyti tiesą, geriau pažinti talentingą poetę.

Be kita ko, lageryje V. Alekna buvo susitikęs ir su kunigu Juozu Gustu, kuriam po paskutinio patepimo ir Šv. Komunijos priėmimo poetė atidavė taip vadinamą juodąjį sąsiuvinį, kuriame lyg ir buvo surašyta visa teisybė apie didįjį paklydimą, atsiprašymas, skirtas tautai, eilėraščiai, kurių anuomet nebuvo galima skelbti, na, ir dar kai kas. Deja, kunigui per pasiuntinį išsiuntus tą sąsiuvinį į Vakarus, jis pradingo, daugelį metų ieškotas, bet nesurastas. Yra spėjama, kad galėjo atsidurti KGB rankose. Kai paskutinį kartą apie tai kalbėjome su V. Alekna likus porai metų iki jo mirties, vis dar nebuvo jokio aiškumo.

O gal ši publikacija bus lemtinga ir kažkas atsilieps, kad savo archyve saugo juodąjį sąsiuvinį?

Iš savo archyvinių užrašų pateikiu „Draugo“ skaitytojams porą mudviejų pasikalbėjimų.

Mano kūryba – su ryškiu matematiko atspalviu

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

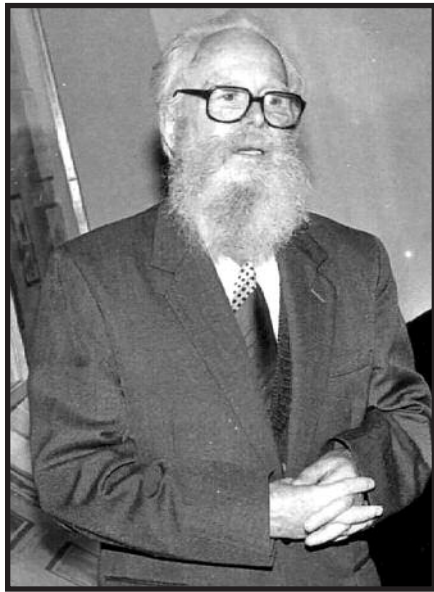
Išsigilinęs į Viktoro Alekno gyvenimo ir kūrybos kelią, būtinai pagalvoji: kodėl jis toks sudėtingas, ar ne per dažnai tas, nuo kurio daugiau sia (viskas?) priklausė, neretai buvo ne(visai) teisingas. Likimas negailėjo, ir šito niekaip negali nepastebėti.

O pats literatūros tyrinėtojas ir kitų kūrėjų biografas kažin ar pritarė tokioms abejonėms. Ypatingai, *alekniškai* besišypsantis, geranoriškas, pilnas įdomių sumanymų ir būtinai bent vieną, patį svarbiausią šiuo metu, įgyvendinantis, visada mažiausiai dėmesio skyrė savo asmenybei.

Jūsų gyvenime būta visko: gražios jaunystės, skaudžios patirties lageryje, nepelnytų nuoskaudų sugrįžus iš jo, kūrybinio džiaugsmo. Kaip jį vertinate? Ar bent dabarčiai Jūs išsikis likimas gailėstingis? O gal likimu niekada ir nesiskundėte, nes juo tiesiog netikėjote?

Iš tikrųjų mano gyvenime būta visko. Daugiausia – vargo ir juodo darbo.

Mano tėvai buvo nežemiai kaimo žmonės, per 1919–1926 metais Lietuvoje vykusią žemės reformą gavę 14,97 hektarų žemės, iš kurių pusė buvo dvarininko prieš reformą suspėto iškirsti ažuolyno kelmynė. Nuo septynerių aš jau buvau piemuo – sau duonelę užsidirbdavau, nors ganiau tik tėvų ūkyje laikomus gyvulius. Mokyti pradėjau 1922 metais, bet pradžios mokyklos kaip ir nelankiau, tik 1926-aisiais išlaikiau stojamuosius egzaminus į Raseinių gimnazijos antrąją klasę. Po to atostogų metu jau buvau nuolatinis tėvo talkininkas. 1927 metų vasarą pradėjome rauti su tėvu kelmus, kuriuos parvežtus aš mėgindavau smulkinti kurui. Po poros metų tėvas įtaisė dalgį ir išėjau paskui jį į dobilus ir pievas lankose, o dar po dvejų metų stojau į rugių, kviečių ir vasarojaus barą. O kai 1932 metų vasarą tėvas jau nepajėgė traukti dalgio, visas vasaras

Viktoras Alekna Palemone

iki 1943-ųjų buvau svarbiausias pjovėjas mūsų ūkyje. Šakė taip pat man pakluso. Tik arti neišmokau, nes, kai parvažiuodavau atostogų, laukai jau būdavo suarti, o rudenį, kai reikėdavo arti, taip pat sėdėdavau gimnazijos ar universiteto suole.

Ir lageryje per dvylika metų man teko sunkiausi darbai. Niekam nesiskundžiau, tik kartais būdavo liūdna, kad nelabai didelio išsilavinimo jaunuoliai sugebėdavo sėdėti kontorose ar kaip kitaip susikombinuoti lengvų darbų, o aš, baigęs universitetą ir jau septynerius metus dirbęs gimnazijos mokytoju, tikau tik darbui su kastuvu „*sorok na sorok*“ ar kilnoti rąstus, bėgius pagal komandą „*raz dva vziali*“. Iš-tisus dvylika metų.

1957 metais grįžęs į Lietuvą kaip išvengiau Antano Sniečkaus potvarkio „Lietuvoje neregistruoti“. Iš pradžių trejetą metų dirbau melioracijoje ir kitus juodus darbus. Tik nuo 1960-ųjų, geriems žmonėms padėjus, gavau darbo kaimo mokykloje. Kur ir dirbau penkiolika metų iki pensijos.

Bet ir tada gyvenimas nebuvo saldesnis. Ypač sunku buvo todėl, kad nuo 1957 iki 1976 metų teko kraustyti iš pastogės į pastogę. Net dvylika kartų. Ir

Iš k.: Mons. Alfonsas Svarinskas, Viktoras Alekna

tik taupydami sunkiai uždirbamus rublius, 1976-aisiais nusipirkome iš kolūkiečio kaimo sodybėlę, kurioje ir prasidėjo kūrybiniai darbai ir vargai.

Gyvenimas Vilniaus tremtinių globos namuose, nuo 1998-ųjų, – pats geriausias mano buitinio gyvenimo laikotarpis. Pasijutau turįs šiltą ir jaukią pastogę. Per ilgą savo gyvenimą gal tik pusmetį buvau gyvenęs geromis sąlygomis – 1940-ųjų pirmą pusmetį, kai dirbau Alytaus gimnazijoje mokytoju ir, gaudamas gerą atlyginimą, galėjau nuomoti kambarį apskrities inžinieriaus name.

Apie lemtį ar likimą niekad negalvojau, nors buvo ir labai sunkių dienų. Anksti išėjau į žmones, anksti išmokau ir gyventi bei sugyventi su svetimais žmonėmis, verstis vis sava-rankiškai, tenkintis kuo mažiausiais poreikiais. Niekada nesiskundžiau blogu likimu ar lemtimi.

O lemtingų valandų buvo gana daug. Vienuolikos metų vos nepaskendau. Tai pasikartoję dar du kartus. Porą sykių – 1944 ir 1945 metais – buvau atsidūręs prieš šautuvo vamzdį. 1941 m. birželio 22 d. naktį patyriau mūsų Kaniūkų kaime, niekieno žemėje, po to atsidūriau karo belaisvių stovykloje. 1953 m. liepos 31 d. kartu su keliais tūkstančiais lagerininkų buvau išsiųstas į tundrą. Kam? Gretimoje, dvidešimt devintojoje, kasykloje taip varomi kaliniai buvo sušaudomi: 76 žuvo, iš jų 11 lietuvių, apie 400 sužeista. Mūsų lageris išliko nepaliestas kulkų. Dirbdamas kasykloje vieną kartą buvau atsidūręs mirtiname pavojuje, bet išlikau nepaliestas, o kitą kartą buvau partrenktas griūvančio anglies sluoksnio, akimirka netekau sąmonės ir, išvilktas į paviršių, porą mėnesių varčiau si skausmuose. O syki autobusas, kuriuo važiauvau, nuvirto nuo kelio. Tai buvo Vorkutoje. Jau Lietuvoje, Rukloje tanko patrankos vamzdis įsirėžė į autobuso, kuriame ir aš sėdėjau, stogą ir jį nukirto. Ak, neseniai, sausio devintąją, eidamas per girią asfalto keleliu užsisvajojau apie savo praeities vargus, paslydau ir, kaip matote, griūdamas susilaužiau kairę ranką. Ir galvoju dabar, kad Angelas sargas mane globojo visą netrumpą gyvenimą, vis dar saugodamas būsimai Dievo Apvaizdos malonei.

Kodėl būtent Salomėja Nėris tapo didžiųjų Jūsų literatūrinių tyrinėjimų objektu? Juk ne vienas tų, kuriems teko per prievartą išvykti į šiaurę, negailėjo poetei pakenkos ar tiesiog ignoravo jos talentą.

Skaičiau visus jos rinkinius ir periodikoje spausdintus eilėraščius, bet tada, jaunystėje, Salomėja nekėlė didesnio dėmesio. Nors vieną kitą posmelį ir buvau išmokęs atmintinai. 1947 metais gavau iš Lietuvos neseniai išleistą Nėries kūrybos dvitomį, o 1948-ųjų vasarą teko nelabai sunkūs darbai, ir aš per poilsio valandas nesiskyrčiau

su juo. Dar studijuodamas Vytauto Didžiojo universitete iš profesoriaus Vinco Krėvės buvau girdėjęs, kad W. Shakespeare savo kūryboje pavartojo 8000 žodžių, J. W. Goethe – 14 000. O jau sovietmečiu pateko į rankas A. Puškino kūrybos žodynas, iš kurio sužinojau, kad šis rusų rašytojas savo raštuose pavartojo daugiau kaip 20 000 žodžių. Vartydamas Nėries dvitomį, pamaniau, kad galėčiau suskaičiuoti, kiek žodžių pavartojo lietuvių poetė. Ir pradėjau skaičiuoti, kasdien vis vieną kitą puslapį. Taip per vasarą suskaičia-vau keturių pirmųjų rinkinių žodžius. Tačiau rudenio pasikeitė darbo sąlygos, o vieną tomą kažkas dar ir išdraskė, todėl sumanymas nutrūko.

Kai 1960-ųjų rudenį pradėjau mokytojauti, o po pusmečio, atleidžiant mane į darbą priėmusį švietimo skyriaus vedėją, išgirdau, kad išsigelbėjimu gali tapti tik neakivaizdinės studijos, 1962-aisiais įstojau į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Priėmė be stojamųjų egzaminų į antrą kursą. Per vienos pas-kaitos pertrauką prie manęs priėjo jos dėstytojas profesorius Juozas Pikčilingis ir paklausė, ką aš, žilas studentas, žadau veikti po studijų. Tada papasakojau ir apie pradėtą sudarinėti Salomėjos Nėries žodyną, pasiteiravau, ko toks darbas būtų vertas dabar, jei jį pabaigčiau. „Kaip padarysi, – at-sakė jis. – Toks darbas gali tapti ne tik diplominiu, bet ir disertacija. Mokslų kandidato ar net daktaro. Nenumesk pradėto darbo, tęsk.“

Susimąščiau. Tuo metu jau buvo iš-leistas Nėries „Raštų“ tritomis, kuriame išspausdinta gerokai daugiau eilėraščių. Pradėti viską iš naujo? Bet darbas, studijos. Vis dėlto pradėjau. Lietuviai tuo metu turėjo tik Kristijono Donelaičio žodyną. Puškino jau buvau matęs: jame sudėta visa jo rašliava, iki trumpiausio laiškelio. Pasizvalgiau vakariečių darbų. Vilniaus universiteto klasikinės bibliotekos skyriu-jė radau Vergilijaus kūrybos žodyną, o atvertęs knygą – sudarytojo įžangą, kurioje parašyta, jog sudarytojo tėvas šį žodyną ruošė 25 metus, o jam, sūnui, prireikė dar dešimtmečio tą darbą užbaigti. Taigi ir manęs laukė ilgas kruopštus darbas.

Penkiolikos metų prireikė, kol Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedrai įteikiau 1 700 lapų rankraštį. Profesoriai apsvarstę nutarė, kad darbas padarytas gerai ir pasiūlė „Mokslo“ leidyklai mano darbą išspausdinti. Su tokiu raštu nuėjęs pas leidyklos direktorių išgirdau: Maskva neseniai patvirtino leidybos planą septyneriems metams, todėl mano darbas galėtų būti įtrauktas tik į kitų septynerių metų leidybos planą, o išleidimas užtruktų gal ir visus keturiolika metų...

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

Tuo metu jau lankydavausi ir Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Kalbininkai Kazys Ulvydas, Antanas Lyberis patarė dar padirbėti, patobulinti mano darbą. O „Literatūros ir kalbos“ mokslinio leidinio tvarkytojas Kostas Doveika paprašė ištraukos. Per metus sudariau Nėries poezijos dažnumų žodyną, kurį išspausdino to leidinio šešioliktame tome. Daug kas stebėjosi, kad tokios didelės apimties darbas (272 psl.) spausdinamas ne atskira knyga. Netrukus po to gavau pasiūlymą parengti naują Nėries kūrybos leidinį.

Kiek gi žodžių savo kūryboje naudojo Nėris?

Savo eiliuotoje kūryboje, kuri yra „Raštų“, išleistų 1984 metais, pirmajame ir antrajame tome, Nėris pavartojo 67 090 žodžių-leksinių vienetų, atskirų žodžių rasta 7246. Jeigu būtų skaičiuoti ir kūriniai, spausdinti trečiajame tome, taip pat dar ir tie jos darbai, kurie į 1984 metų leidimą neįtraukti – dalis pasakų, vertimai, be abejo, žodžių skaičius būtų gerokai didesnis.

Ar bandėte domėtis ir poetės gyvenimo peripetijomis?

Rengdamas žodyną ir „Raštų“ tritomi turėjau galimybę neblogai susipažinti ir su poetės gyvenimu.

Rodos, 1977 metais „Pergalės“ žurnale buvo aptariamas lietuvių romanas. Viename rašinyje Vytautas Kubilius išsitarė, kad lietuviai neturi biografinio romano. Biografinį romaną mėgau, buvau daug jų perskaitęs, todėl 1979 metais ryžausi pradėti rašyti Salomėjos Nėries biografiją. Įpusėtą darbą sutrukdė „Raštų“ rengimas. Kai po ketverių metų tritomio rankraštis jau buvo atiduotas leidyklai, Kantrimiškyje, kur tada gyvenau, apsilankė profesorius Vladas Žukas. Jis patarė rašyti ne Nėries biografiją, nes ją leidyklos redaktoriai perdirbs pagal savo kurpalį, bet biografinę kroniką. Kaip pavyzdžius nurodė M. Gorkio, M. Lermontovo kronikas.

Susipažinau ne tik su tomis, bet ir su F. Schillerio kronika. Bedirbdamas pas profesorių Arnoldą Piročkiną užtikau dar A. Mickevičiaus kroniką. Pastarasis darbas gerokai nustebino: aštuoni stori tomai. Kiekvieną tomą rašė vis kita trijų-penkių mokslo daktarų, profesorių grupė. Kaip aš, kaimo mokytojėlis pensininkas, įveiksiu tokį darbą? Vis dėlto 1986 metais leidyklai įteikiau pirmos dalies rankraštį, o po poros metų – ir antrąją dalį.

Jei neklystu, skaitytojus jie pasiekė tik praėjus dešimtmečiui?

Taip, užsigulėjo tos knygos leidykloje labai jau ilgai.

O atidavęs leidyklai kroniką vėl ėmėtės biografijos?

Taip, ir 1990-aisiais ji jau buvo parašyta. Tik niekas nenorėjo spausdinti. O kai „Naujojo dienovidžio“ redaktorė Aldona Žemaitytė nemažai ištraukų išspausdino savaitraštyje, o 1996-aisiais išleido ir atskira knyga, ji buvo greitai išpirkta. Rodos, buvo išspausdinta ir antra knygos laida, taip pat 2 000 egz. tiražu.

Taigi, kaip matote, visi mano rašto darbai, skirti Salomėjai Nėriai, – juodo darbo padarinys. Tačiau nesuteikė jie man džiaugsmo nei mokytesnių už mane žmonių dėmesio. Kai buvo išspausdintas dažnumų žodynas, kai kurie mokslininkai sakė, jog tas darbas pranoksta kandidatinę disertaciją. O aš gavau tik nedidelį honorarą.

Pabaiga kitame numeryje

efoto.lt nuotr.

STASĖ LYGUTAITĖ-BUCEVIČIENĖ EILĖRAŠČIAI

* * *

Tą naktį
Perkūno oželis
Vidurnakčio krūmuos
Vienas budėjo
Ir klausės birželio nakties:

Štai upės dugne
Sujuda smėlis,
Ant kranto
Sušlama juodalksnio lapas,
Erškėtrožė krauna žiedą.

Kažkur toli
Vos vos sugirgžda
Atsiverdamas langas
Ir pasigirsta,
Kaip dundėdama plaka
Sapnuojančios moters širdis.

* * *

Upe buvo rami.
Visą naktį
Plaukė ir plaukė.

Upės dugne miegojo
Saulę sapnuodamos žuvis.

Ant kranto
vėjas lingavo nendres.

O vandeny
Spindėjo mėnulis,
Apšviesdamas
Visą visatą.

Šlama
Išdidūs vasaros medžiai,
Pilni galingos gyvybės,
Pilni vasaros vėjų.

Nesiglauski prie jų kamienų,
Eiki toliau,
Į jų viršūnę geriau pažvelk
Atsigręžęs.

Gal tada ir tu
Pasijusi esąs pilnas
Žemės dievų galybės,
Pilnas begalinio gyvenimo –

Kaip akmuo,
Kaip papartis,
Kaip smėlio sauja,
Pustoma vėjo.

Gal galėsi bristi per vandenį,
Kopti per kalnus,
Skraidyti po dangų
Ir niekada neprapulti.

Jeigu šią naktį
Taip pat spindės mėnulis,
Taip pat tylės gegutės,
Taip pat neūbaus pelėdos,
Tu tuojau
Aiškiausiai suvoksi,
Kur baigiasi begalybė,
Iš karto pajusi,
Kur amžinybės pradžia.
Ant kapo deganti žvakė
Ką tamsoje apšviečia.

Tas gegutės kukavimas
Žydinčiuos paupio krūmuos
Yra nepamiršamas.

Laikas ateis.
Gegutė nutils,
O tu pasiliksi
Prie to paties horizonto
Kada įbaugintas to laiko,
Kada – nemirtingas,
Bet visada

Pasiilgęs gegutės kukavimo
Žydinčiuos paupio krūmuos.

* * *

Seniai nuėjo viskas praeitin:
Smėlynai, kalvos, tykios marių bangos.
Tik juodas paukštis, eidamas baltyn,
Dar žvalgosi – lyg iš dangaus nužengęs.

Dar žvalgos, bet negali atpažinti
To vakaro, kada jisai giedojo
Save užmiršęs. Ir kažin kažin
Ar tai tas vakaras, ta pamario guboją

Jam žiūri į akis įspėdama,
Kad laikas yra niekas, kad sugrįžta
Smėlynai, kalvos, vėjas, sutema,
Sena žvaigždė, žvaigždė iš pranašystės.

Kai tavęs pasiilgsiu

Tavo siela šįvakar, senele,
Buvo ramiam vandeny,

Tvenkiny,
Kur kažkada seniai
Skalbdavau marškinius.

Iš karto ją pamačiau
Po lūgnės lapu.
Kai norėjau prakalbinti,
Ji lėtai
nugrimzdo į dugną.

Žinau,
Jinai vėl iškils,
Kai tavęs pasiilgsiu,
Senele.

Į mano tylinčią dieną

Kaimo keliu
Dviračiu atvažiuoja

Užmirštas
Mano brolis
Iš savo
Tolimos praeities
Į mano tylinčią dieną.

Dulkės pakyla
Iš po dviračio ratų.
Sublizga saulėj,
Po to ramiai nusileidžia
Man ant drabužių,

Plaukų, ant veido.
Joks vėjas
Tų dulkių
Nebegali nupūsti.

Nijolė Šivickas de Mockus

Atkelta iš 4 psl.

Mažeikienė, pristaciusi ceremonijos dalyvius, dėkojo šeimai už šios parodos galimybę – net 209 Nijolės Šivickas de Mockus darbai gauti dovanų. Gelūnas prisipažino nelabai tikėjęs, kad šis projektas pavyks, jau vien dėl darbų gabaritų – kaip juos toki kelią atgabenti! Bet viskas susidėliojo: prieš penkerius metus nuvyko penki drąsūs kolegos į Bogotą, kartu su Anykščių atstovais rašytas projektas [matyt, dėl finansinės paramos Kultūros tarybai], šeima parodžiusi dosnumą, konteineriai su kūriniais atplaukė į Klaipėdą...

O Nijolės Šivickas de Mockus sugrįžimas – įvykis nacionaliniu mastu. Gelūnas pažadėjo parodą keliausiant po Lietuvą – ne tik Anykščius pasiekiant; jis išreiškė viltį, kad garsas apie Nijolę Šivickas de Mockus pasklis po pasaulį (paminėtas precedentas: gal prieš dešimtmetį niekas nežinojo Aleksandro Fledžinskaitės-Kašubienės, dabar Kašubos (Kasuba) darbai prestižinėse pasaulio muziejuose eksponuojami). LNDM vadovas savo kalbos reziumė persakė ir anglų kalba. Po to angliškai savo pagarbą Nijolei išsakė parodos kuratorė, skulptorės kūrybos tyrėja ir žinovė Laura Moreno Barbosa. Už visą čia dalyvaujančią Nijolės šeimą pakalbėjo Ismenos sūnus Antanas – gražiai, kad ir su akcentu, lietuviškai. Sakytą: pirmoji kalba ir buvusi lietuvių, močiutė taip su jais kalbėjusi (pati Nijolė ispanų kalbos tobulumo nepasiekusi), jie, anūkai, augę kaip lietuviai. O Nijolė buvusi labai darbšti – kone visą dieną pra-

leisdavusi dirbtuvėje, jau ir 80-metį perkopusi; greta to, buvusi mielas, dosnus, linksmas žmogus. Ši diena jiems labai svarbi – Nijolė visad norėjusi surengti parodą Lietuvoje, tad šeimos vardu dėkota Gelūnui ir visiems talkinusiems.

Tuskenis pasidžiaugė, kad svajonės pildosi – prieš 7 metus susipažinęs su šeima, ryšį pirmiausia užmezgęs Povilas Vanagas (kažkodėl tokiu vardu ir Gelūnas minėjo šį anykštėną rašytoją, mūsų visą laik žinotą kaip Rimantas). Tuskenis pademonstravo Anykštėnų pasaulio bendrijos išleistą Rimanto P. Vanago knygą „Nijolė Lituana“ (jos fragmentai, pamenu, buvo kadais publikuoti ir „Draugo“ kultūros priede).

Teko specialiai po ceremonijos pakalbinti p. Tuskenį, nes iš atidarymo kalbų nepaaiškėjo, koks Kėdainiuose gimusios Šivickas (Šivickaitės) ryšys su Anykščiais. Pasirodo, jos tėvai anykštėnai, Nijolei pasitraukus į Vakarų, Anykščiuose liko gyventi mama, sulaukdavusi dukros laiško...

Nelyg atidarymo kalbų P.S. tapo asmeninis pabendravimas – jau vėl vaikstant po ekspozicijų sales – su smuikininku prof. Petru Kunca: jis pasidalijo prisiminimais kaip dar 1979 m. su Vilniaus kvartetu gastroliavo Bogotoje, jos dirbtuvėje aplankė tautietę Nijolę, čia susibūrusiems lietuviams pakoncertavę; o išpūdis apie skulptorę: kukli intravertė, savęs nesistengianti iškelti ir viešinti, bet kartu – stipri (ir jos veidas pasirodęs nelyg indėniškų bruožų), savo pašaukimui pasišventusi moteris.

Kultūros kronika

Birželio 14 d. Nacionaliniame Vakarų meno muziejuje Tokijuje baigėsi paroda „M. K. Čiurlionis. Vidinis žvaigždynas“. Po 34 metų pertraukos Japonijoje surengtą retrospektyvinę parodą per laikotarpį nuo kovo 28 d. iki birželio 14 d. aplankė beveik 180 tūkst. lankytojų, tarp jų ir Japonijos imperatoriškosios šeimos atstovė princesė Takamado. Plati japonų ir užsienio auditorija turėjo galimybę visapusiškai susipažinti su M. K. Čiurlionio kūrybos pasauliu – šalia unikalios per 80 tapybos, grafikos kūrinių, eskizų, muzikinių rankraščių pristatančios ekspozicijos, kurioje skambėjo simfoninė poema „Jūra“ ir fortepijoniniai kūriniai, parodoje demonstruotos M. K. Čiurlionio kurtų fotografijų skaidrės, dokumentinis filmas, pristatantis menininko biografiją ir jo atminimo įamžinimą Lietuvoje bei Lenkijoje, vyko muziejų kuratorių ir tyrėjų paskaitos, ekskursijos.

Dolomitinėse Alpėse, Italijos Pietų Tirolio regione įsikuriame slėnyje prasidėjusioje dešimtoje Val Gardenos šiuolaikinio meno bienalėje pristatomi Augusto Serapino, Andriaus Arutiunian ir Eglės Kulbokaitės bei Dorotos Gawędos dueto kūriniai. Nuo gegužės 30 d. iki rugsėjo 13-osios vyksiančios bienalės kūriniai išdėstyti dviejuose slėnio miestuose – Ortisei, San Cristina ir ant Pilat šlaito. Kuratoriaus pakviesti menininkai įdėmiai įsiklausė į slėnį, jo žmones, jo ritualus, architektūrą bei istorijas, urbanistinį poveikį gamtai.

Migruojantys menininkai

Atkelta iš 5 psl.

Rolandas Valiūnas yra Lietuvos verslo teisininkas ir visuomenės veikėjas, verslo teisės ir įmonių advokatas, advokatų kontoros „Ellex Valiunas“ steigėjas ir vadovaujantysis partneris, Tailando garbės konsulas, Lietuvos meno mecenatas ir kolekcininkas, Lietuvos meno pažinimo centro TARTLE įkūrėjas, meno albumų leidėjas. Pernai už per 1,4 mln. eurų paramą viešajai įstaigai „Lietuvos meno pažinimo centras TARTLE“ jam suteiktas nacionalinio mecenato vardas. Į naująjį „Ellex Valiunas“ biurą iš senojo, kuris buvo Vilniaus senamiestyje, perkelta ir dalis meno kūrinių – 39 paveikslai ir 5 skulptūros, priklausantys Lietuvos meno pažinimo centro TARTLE fondams.

Paklaustas, kaip kilo idėja kolekcionuoti meno kūrinius ir įsteigti TARTLE meno galeriją Užupyje, kurioje dabar saugoma apie 8 tūkstančius objektų apimanti liuanistinė kolekcija R. Valiūnas prisiminė, kad pirmuosius meno kūrinius 2000 metais įsigijo, kad naujo gyvenamojo namo Jeruzalės rajone Vilniuje sienos nebūtų tuščios.

„Norėjosi paveikslų ant tų sienų, tai kolega mane nuvežė pas to meto didžiausią ir svarbiausią kolekcininką Edmundą Armošką. Jis man parodė paveikslus, pasiūlė rinktis, o aš gal tris valandas žiūrėjau ir išsirinkau. Po to norėjau daugiau paveikslų ir dabar jau pajuokauju, kad kolekcininku tampa ne tada, kai pakabini namuose ant sienų paveikslus, o tada, kai jau nebėra sienų, ant kurių galėtum juos pakabinti, bet vis tiek meno dirbinius perki. Tada jau tampa tikru kolekcininku“, – teigė R. Valiūnas.

Jis yra pasakojęs, kad kolekcionavimas, o ne sienų puošyba prasidėjo nuo žemėlapių, ir tai buvo Havajuose. R. Valiūnas ten viešėdamas užsuko į vieną antikvarinę parduotuvę pažiopsoti, o pardavėja, paklaususi, iš kur jis, pasiūlė parodyti Lietuvą sename žemėlapyje. „Maniau, kad tokio žemėlapiu ten nėra, bet pardavėja ištraukė tris XVII–XVIII a. žemėlapius, kuriuose buvo ir Vilnius, ir Kaunas, tik mano Marijampolės nebuvo“, – yra pasakojęs jis.

Nuo paveikslų kolekcininkas perėjo prie senovinių graviūrų, žemėlapių, skulptūrų, liaudies meno. Jo kolekci-joje yra ir vienas iš keleto Lietuvoje esančių Jono Bretkūno „Postilės“, išleistas Karaliaučiuje 1591 metais, egzempliorių, o vertingiausiu laikomas žymiausio Lietuvos klasicizmo dailininko Pranciškaus Smuglevičiaus (1745-1807) kūrinys „Estera prieš Ahasverą“.

Anot pašnekovo, jis dažnai sulaukia klausimo, kuriuos kolekcijos eksponatus mėgsta labiausiai. „Man tikrai sunku atsakyti į tą klausimą. Kolekci-joje dabar yra apie 8 tūkstančiai eksponatų, tai bent 150 iš jų aš tikrai atsirinkčiau kaip mėgstamiausius. Aš dabar laiminga savaite ar laimingu mėnesiu laikau toki, kai nieko nenuperku, nes dabar mano tikslas yra ne nupirkti, o nenupirkti. Ir pasiduodu šiai aistrai tik tada, kai jau visiškai negaliu susivaldyti.

Žinoma, turiu patarėjų, meno ekspertų, specialistų, nors yra meno sri-

čių, kur man jau patarimų nebereikia. Mano liaudies meno kolekcija yra labai didelė ir man svarbūs šio meno istori- kų patarimai. Kiekviena meno kolek- cija turi būt gyva ir papildoma, tad kai kurių darbų aš atsisakau. Gal prieš 20 metų man reikėjo, pavyzdžiui, 25 tapytojo Jono Mackevičiaus paveikslų, bet dabar man tiek jų nebereikia“, – pasakojo kolekcininkas.

Parodos fragmentas

TARTLE (tai škotų kalbos žodis, kuriuo apibūdinamas jausmas, kai neprisimename, kas tai, kur matyta, girdėta, iš kur žinoma, bet tikrai yra pažįstama) meno galerijoje ekspozicijos nuolat keičiamos, nes visą kolekciją eksponuoti tiesiog neįmanoma. Anot kolekcijos savininko, vienoje parodoje galima parodyti gal kokį 100 darbų, dalį kūrinių parodoms skolinasi kiti muziejai, o pati kolekcija išsamiau pristatoma meno albumuose, kurių išleista jau penkiolika. Pats naujausias skirtas išeivijos dailei, ir jos darbai naujoje parodoje pristatomi TARTLE galerijoje nuo birželio mėnesio.

– Būna tokių dalykų, kad kažkokius kūrinius aukcione norėjai gauti, bet nepavyko. Jie nukeliauja kažkur kitur, bet būna, kad vėl grįžta ir tu juos įsigyji. Aš visai neseniai, balandį, nesusivaldžiau, kai nupirkau skulptoriaus Petro Rimšos skulptūros „Satyras ir pelėda“ antrą egzempliorių. Vieną jau turėjau, bet ta skulptūra autoriaus buvo sugalvota kaip knygų laikiklis iš dviejų pusių. Labai bandžiau save įtikinti nepirkti, bet nepavyko, – šypsojosi jis.

Eksponatus ir vaizdinę medžiagą naujai parodai paskolino Aukcionų namai ARS VIA, Balzeko lietuvių kultūros muziejus Chicagoje, dr. Jaunius Gumbis, Jono Meko vizualiųjų menų centras, Kauno modernaus meno fondas, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, VDU Lietuvių išeivijos institutas.

Dr. Laura Petrauskaitė parengė solidų šios parodos albumą ir katalogą, kuriame daug informacijos, sukaupotos tiriant transatlantinės migracijos istorijas, slypinčias šioje kolekci-joje. Parodos rengėjai dėkingi ir Henrikuui Gulbinui bei Arvydui Reneckiuui už suteiktus filmus.